

ОСОБИВОСТІ СУБ'ЄКТІВ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ПОРУШЕННЯМИ БЮДЖЕТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Як показує аналіз практики застосування статей 210 і 211 Кримінального кодексу України (далі – КК), вказані норми поки що не набули широкого застосування. Попри те, що збитки держави від численних фактів порушень бюджетного законодавства при формуванні і використанні бюджетних коштів сягають мільярдів гривень щорічно, до кримінальної відповідальності за вказані порушення притягається досить незначне коло службових осіб. За даними УОІ МВС України, відсоток кримінальних справ за вказаними статтями КК, направлених до судів, є найнижчим серед інших злочинів у сфері господарської діяльності. Не останнє місце серед причин такого становища займає недостатній рівень обізнаності працівників правоохоронних органів стосовно складів злочинів вказаної групи, що обумовлюється неоднозначністю трактування практично всіх їх елементів у науковій літературі, відсутність ґрунтовних досліджень з цих питань. Одним з найбільш спірних таких елементів є суб'єкт злочинів.

Суб'єкт злочинів, передбачених ст.ст.210 та 211 КК, є спеціальним – це службова особа. Відповідно, при розслідуванні цих злочинів від самого початку слід прахувувати існування обмеженого кола осіб, які завдяки своєму службовому становищу мають об'єктивну можливість вчинити злочин. До них належить категорія службових осіб органу державної влади чи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації незалежно від форми власності. Як справедливо зазначає Н.О. Гуторова: «При вирішенні питань кваліфікації таких дій застосовується фінансове законодавство, що регулює відносини у сфері розподілу та використання бюджетних коштів» [1, с.297].

Визначальною ознакою при встановленні осіб, відповідальних за порушення бюджетного законодавства, є виконання функцій стосовно: а) використання бюджетних коштів; б) дотримання вимог чинного бюджетного законодавства щодо пропорційності скорочення чи фінансування бюджету; в) видання нормативно-правових та розпорядчих актів у бюджетній сфері.

Серед вчених не склалося єдиної точки зору стосовно того, які саме службові особи можуть бути суб'єктами злочинів, передбачених ст.210 КК (ст.80-3 КК 1960 р.). У цілому існує три підходи до визначення кола службових осіб, які можуть бути суб'єктами вказаного виду злочинів.

Автори першого підходу обмежують коло суб'єктів злочину лише службовими особами органів державної виконавчої влади (М.І.Хавронюк, М.Мельник, Г.А.Матусювський) [2, с.29-30; 3, с.104; 4, с.323]. Прихильники другого підходу суб'єктів злочинів, передбачених ст.210 КК, ототожнюють з розпорядниками бюджетних коштів. Так, В.Кочерга та С.Фесенко вважають, що суб'єктами цього виду злочинів «може визначатись посадова особа, яка постійно чи тимчасово здійснює функції головного чи нижчестоящего розпорядника бюджетних коштів, на ім'я якої виділяються бюджетні асигнування з цільовим призначенням» [5, с.93].

На неточність вказаних підходів звернув увагу П.П.Андрушко. Він цілком справедливо відзначив, що такі ствердження зумовлені певною мірою не виправданим отождненням змісту термінів, вживаних у ст.39 Закону «Про бюджетну систему України», який втратив чинність після прийняття 21 червня 2001 р. Бюджетного Кодексу України. З позицією П.П.Андрушка важко не погодитись. Значення терміна «використовувати» з етимологічного боку є більш вузьким, ніж у терміна «розпоряджатись» [6, с.75]. Що ж стосується кола службових осіб, які мають право здійснювати такі дії з бюджетними коштами, це дає зворотний ефект – використовувати їх може більш широке коло службових осіб, ніж розпоряджатись.

Прибічники третього підходу, крім розпорядників бюджетних коштів, включають до числа суб'єктів злочинів, передбачених ст.210 КК, ще й службових осіб суб'єктів господарювання, які одержують кошти з бюджету у вигляді цільової фінансової допомоги або для фінансування певних програм (П.П.Андрушко [7, с.23], П.С.Матишевський [8, с.133] та ін.[9, с.318–319]) та деякі інші категорії службових осіб. На наш погляд, найбільш повно коло таких суб'єктів визначив О.О.Дудоров, який коментуючи ст.210 КК, вказує, що суб'єктами цих злочинів можуть визнаватись службові особи органів державної виконавчої влади від прем'єр-міністра України до сільських, селищних і міських голів; керівники бюджетних установ, які розпоряджаються бюджетними коштами відповідно до затверджених кошторисів і планів асигнувань; службові особи юридичних осіб небюджетної сфери, яким згідно з чинним законодавством делеговане право розпоряджатись бюджетними коштами; керівники підприємств, установ та організацій, які не мають статусу бюджетних, однак у встановленому законом порядку отримують бюджетні кошти не на своє утримання, а на окремі програми, а також фінансову допомогу за рахунок бюджетних коштів у вигляді дотацій, субсидій, субвенцій [10, с.550]. Але і вказаний перелік є не зовсім повним, оскільки в нього не входять, наприклад, головні бухгалтери бюджетних установ.

Різність підходів зумовлена неповним дослідженням кола службових осіб, які наділені повноваженнями використовувати бюджетні кошти у частині їх безпосереднього витрачання на потреби бюджетної установи чи витрачання цільової допомоги з бюджету небюджетним установам. Розпорядниками бюджетних коштів виступають лише керівники органів влади та управління або бюджетних установ. У той же час повноваження з використання бюджетних коштів належать і керівникам фінансово-економічної служби (начальники фінансово-економічних управлінь, відділів) та (або) головним бухгалтерам. Ці особи не є розпорядниками бюджетних коштів, але вони можуть виконувати окремі функції, пов'язані з використанням бюджетних коштів особисто або разом і парв'язі з керівником. Крім того, скоювати злочини шляхом недотримання вимог щодо пропорційного скорочення видатків бюджету або щодо пропорційного фінансування видатків бюджетів можуть службові особи міністерства фінансів України, місцевих фінансових органів та органів державного казначейства.

З вищевказаного можна зробити висновок, що суб'єктом злочину, передбаченого ст.210 КК, може бути будь яка службова особа державного органу, підприємства, установи чи організації незалежно від форми власності, до компетенції якої входить виконання функцій використання бюджетних коштів, дотримання вимог пропорційного скорочення видатків бюджету, а також дотримання вимог пропорційного фінансування вилатків бюджету.

Слід відзначити, що з прийняттям нового КК, відповідно до положень ст.211, кримінальна відповідальність має наступати не лише за видання нормативно-правових актів (як це було у ст.80-4 КК 1960 р.), а й за видання розпорядчих актів, які змінюють доходи і видатки бюджету супереч встановленому законом порядку. Таким чином, коло суб'єктів вказаного злочину суттєво розширилося та практично порівнялося з суб'єктами злочину, передбаченого ст.210 КК. Якщо нормативно-правові акти може видавати досить обмежене коло осіб, то видання розпорядчих актів (наказів, роз'яснень, інструкцій і т.п.) входить у компетенцію службових осіб меншого рангу, в тому числі й керівників позабюджетних установ – одержувачів бюджетних коштів.

Грунтуючись на нормах кримінального і бюджетного законодавства, всіх службових осіб, які можуть бути суб'єктами злочинів, передбачених ст.ст.210 і 211 КК, доцільно розподілити на кілька груп.

1. *Розпорядники бюджетних коштів (у державних органах та бюджетних установах):* а) головні розпорядники (керівники міністерств та відомств, інших центральних органів – по державному бюджету; керівники місцевих органів – по місцевих бюджетах); б) розпорядники другого ступеня (керівники державних виконавчих органів обласного рівня – по державному бюджету; керівники районних органів – по місцевих бюджетах); в) розпорядники третього ступеня (керівники бюджетних установ).

2. *Одержувачі бюджетних коштів.* До цієї групи належать керівники підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності, які отримують бюджетні кошти у вигляді різних видів цільової фінансової допомоги – субсидій, субвенцій, кредитів, дотацій, бюджетних позичок, а також для проведення централізованих заходів і в межах фінансування передбачених бюджетом програм.

3. *Головні бухгалтери та/або начальники фінансово-економічних управлінь (відділів) органів державної влади, бюджетних установ, а також установ, підприємств, організацій, які отримують цільову фінансову допомогу з бюджету.* Вказані службові особи можуть бути суб'єктами вказаних злочинів лише у частині вчинення ними дій, пов'язаних з використанням бюджетних коштів у супереч їх цільовому призначенню.

4. *Службові особи міністерства фінансів України, місцевих фінансових органів, органів державного казначейства,* які відповідно до бюджетного законодавства зобов'язані виконувати функції із забезпечення пропорційного скорочення або пропорційного фінансування видатків бюджетів.

Список літератури: 1. Гуророва Н.О. Кримінально-правова охорона державних фінансів України: Монографія. – Х., 2001. 2. Мельник Н., Хавронюк Н. Уголовная ответственность за нарушение бюджетного законодательства: комментарий и некоторые выходы // Предпринимательство, хозяйство и право. 1997. №11. с.25-33. 3. Кримінальне право.

Особлива частина: Підручник (Александров Ю.В., Антипов В.І., Володько М.В. та ін.)/Відп. ред. В.І.Шакун. К., 1998. 4. Матусовський Г.А. Экономические преступления: криминалистический анализ. Х., 1999. 5. Кочерга В., Фосенко С. Законопроект, який став законом // Право України. 1998. №7. 6. Новий тлумачний словник української мови / Укл. В.Яременко, О.Сліпущко. Т.1. – К., 1998. 7. Андрушко П.П. Кримінальна відповідальність за порушення законодавства про бюджетну систему (науково-практичний коментар до статей 211 та 211 Кримінального кодексу України) // Юридичний вісник України. №8. 24 лютого – 2 березня 2000 р. Інформаційно-правовий башк. С. 22–32. 8. Кримінальне право України: Особлива частина: Підручник для студентів юрид. вузів і фак. / Г.В. Андруш, П.П. Андрушко, С.Я. Лихова та ін.; За ред. П.С. Матишевського та ін. – К., 1999. 9. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. Під заг. ред. Потебенька М.О., Гончаренка В.Г. У 2-х ч. Ч.1. – К., 2001. 10. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хаврошюка. – К., 2001.

Надійшло до редакції 19.02.02

А.С. Тяпкін

ОРИГІНАЛЬНІСТЬ ТА НОВИЗНА ЯК УМОВА ОХОРОНЮВАНІСТІ ТВОРУ ЗА АВТОРСЬКИМ ПРАВОМ

Авторське право, що є частиною цивільного законодавства держави, регулює відносини по створенню та використанню творів науки, літератури та мистецтва. Авторське право належить до тих правових систем, до того права, захист яких прямо гарантується Конституцією України. Стаття 54 Конституції України наголошує: «Громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності. Кожен громадянин має право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності: ніхто не може використовувати або поширювати їх без його згоди, за винятками, встановленими законом» [1].

Російський законодавець (на відміну від українського, який таких тлумачень не дає), в ст.6 Закону Російської Федерації «Про авторське право та суміжні права» від 9 липня 1993 р. [2] обумовлює, що твір – це результат творчої діяльності, незалежно від його тлумачення та достоїнства, а також способу викладення. Авторське право Франції за Законом «Про літературну та художню власність» від 11 березня 1957 р. у редакції від 3 липня 1985 р. [3, с.83–107] охороняє всякі твори як здобутки творчості в силу тільки факту їх створення, незалежно від їх виду, форми виявлення, достоїнства та тлумачення.

Творча діяльність – то є процес пізнання, утворення нового, раніше невідомого, оригінального. Тому результат буде творчим, коли він є оригінальним [4, с.36]. О.А. Підопригора та О.О. Підопригора розглядають творчість як цілеспрямовану пошукову діяльність людини, результатом якої є щось якісно нове, яке відрізняється неповторністю, оригінальністю і суспільно-історичною унікальністю [5, с.4]. Р. Дюма в книзі «Литературная и художественная собственность» пише, що творчість є вирішальною підставою надання правової охорони, і, таким чином, головним слідством цього етапу висунення оригінальності в якості єдиного критерія охорони творчих творів. Тільки оригінальність